

Ольга НЕДАВНЯ

Особливості інституалізації релігійності віруючих парафій Української Греко-Католицької Церкви «Великої» України та їхній вплив на розвиток греко-католицизму

Здійснено аналіз особливостей інституалізації релігійності віруючих нових парафій Української Греко-Католицької Церкви, утворених поза західною Україною, та їхній вплив на розвиток сучасного греко-католицизму. Виявлені обумовлення й специфічні риси інституалізації релігійності в «нових» греко-католиків, які позначаються на поступі всієї конфесії.

Ключові слова: Українська Греко-Католицька церква, особливості, інституалізація, релігійність, віруючі, греко-католицизм, парафії, вплив, Україна.

Український греко-католицизм є однією з конфесій, чий динамічний розвиток не призупинився з відновленням структур УГКЦ після здобуття незалежності України. Будучи Церквою, питомо чутливою до злободенних змін та викликів часу, УГКЦ й зараз дає дослідникам багато цікавих матеріалів, що свідчать про її подальші еволюційні зміни, експерименти та подекуди несподівані інституалізаційні процеси. Вивченню різних аспектів цієї проблематики присвячують свої праці¹ релігієзнавці й теологи. Однак наразі бракує досліджень, де б аналізувалася відповідна специфіка греко-католицьких осередків поза західною Україною, їхній вплив на інституалізаційний розвиток конфесії в цілому.

А між тим це дуже цікава царина для спеціалістів, незаангажованих конфесійно і неупереджених щодо УГКЦ, здатних подивитися на її буття об'єктивно, через призму націєдержавних інтересів українців. Адже «нова кров» за межами західної України додає особливі стимули розвитку греко-католицизму як сучасної, динамічної конфесії.

На сьогоднішній день парафії та віруючі УГКЦ є в усіх областях України. В лютому 2002 р. був утворений Донецько-Харківський екзархат, в липні 2003 р. – Одесько-Кримський. 21 серпня 2005 р. було проголошено перенесення осідку Глави УГКЦ зі Львова до столиці України, де невдовзі по відновленню Церкви вже діяла греко-католицька громада (спершу це

були осередки при храмі св. Миколая Чудотворця на Аскольдовій Могилі та в Святомикільській каплиці на Подолі, а згодом – у храмі ново-збудованого Василянського монастиря та у храмовому комплексі Христового Воскресіння, що почав будуватися на лівому березі Дніпра). В січні 2008 р. постав Луцький екзархат Церкви².

Попри прикрі випадки, коли на місцях діяльності греко-католиків перешкоджають³, парафії на нових чи відносно нових для УГКЦ теренах являють собою хоч і переважно невеликі (крім як київські), але досить живі, активні осередки, з великою частиною молоді й дітей.

Як ми докладно розглянули раніше⁴, громади УГКЦ поза Західно-українським регіоном, хоч і склалися, як правило, навколо «ядра» вихідців із Західної України, однак включали і їх родичів-своjakів та нащадків, що вже суттєво втратили конфесійні традиції або принаймні ці традиції були видозмінені під впливом інакшого середовища не лише конфесійно, але й культурно. Також чимале число неофітів таких парафій не мали будь-якого родового зв'язку з УГКЦ, прийшовши до неї у пошуках української християнської конфесії, орієнтованої на європейську культуру.

Тож попри цілком зрозумілий пієтет до греко-католицьких традицій, котрі витворювалися в Західній Україні, релігійність прихожан нових греко-католицьких парафій відроджувалась, а здебільшого, напевно, все ж таки формувалась, маючи дещо інший ґрунт та духовно-культурний спадок. Тому інституалізація їх релігійності, «вкладаючись» у існуючі інституалізаційні форми УГКЦ, що нині самі перебувають у динамічному розвитку, має свої обумовленості та особливості, котрі, своєю чергою, впливають на інституалізаційний розвиток греко-католицизму.

Розглянемо, які ж це обумовленості:

- Поліконфесійність, полісвітоглядність та мультикультурність середовища. Зрозуміло, такі риси особливо характерні для сходу й півдня України, а також і для її столиці та крупних міст. Люди, що зростали й виховувались у такому середовищі, могли порівнювати різні традиції та спосіб життя сусідів різних релігійних та духовних орієнтацій. Крім підґрунтя до толерантного сприйняття інаковірних та інокультурних (що, втім, виливається у практичну реалізацію не в усіх), це стимулює власний пошук та більш свідоме ставлення до власного вибору – духовно-культурного та конфесійного, робить такий вибір вільнішим, а, отже, й відповідальнішим.

- Нетиповість як греко-католицьких теренів «Великої» України. Греко-католики там у меншості, тому бути греко-католиком – це значить мати мужність та переконаність йти «супроти течії», виявляти особливості своєї релігійності, конфесійної належності – це бути під посиленою увагою

оточуючих, не завжди доброзичливою. Поза Західною Україною бути греко-католиком й подавати у чомусь поганий приклад оточуючим – це ганьба помітніша, ніж у регіонах однорідніших, греко-католицьких. Тож буття у не західноукраїнських теренах спонукає бути не «літеплим» віруючим, а повсякчас доводити сенс свого вибору власним духовним життям.

▪ Довший і більший вплив радянського атеїзму. Цей фактор уможливив для багатьох нових греко-католиків здійснення їхнього конфесійного вибору без жодних сентиментів до «предківської церковної традиції», котрої вони не бачили чи й не знали вже не в першому поколінні, та без жодних докорів сумління щодо «зради» такої традиції. А складне у духовно-культурному плані середовище, що витворилось у місцях, суттєво позбавлених всяких українських духовних традицій, підштовхує до радикальності конфесійного вибору у його практичному втіленні, активнішої та послідовнішої участі у парафіяльному житті, із постійним залученням власних дітей включно.

▪ Більша урбанізація й люмпенізація «Великої» України. З одного боку, в більш урбанізованих осередках є, відповідно, й більший доступ до освіти, різноманітних культурних заходів та до просвітництва (останнє тепер нівелюється дедалі більшим доступом українців будь-яких регіонів до Інтернету), що уможливорює ширший спектр задоволення культурно-духовних запитів особи. З іншого боку, це – радше потенція, далеко не всіма реалізовувана, тоді як урбаністичні осередки демонструють і найбільший рівень люмпенізації, не стримуваний так, як у сільських, відносно традиційнішим середовищем. У такій ситуації новим греко-католикам притаманна не лише відносна благополучність у плані соціального походження, освіти та занять, вихованості й культури (їхню левову частку становлять люди освічені й інтелігентні), але й, деякою мірою, – помітніша рафінованість у виявах релігійності, що неможливо не помітити, досліджуючи діяльність греко-католицьких парафій наддніпрянської та південної й східної України.

Вище проаналізоване⁵ і складає підстави для тих особливостей перебігу інституалізації релігійності «нових» греко-католиків поза західною Україною, котрі виразно проявляються в різних відповідних регіонах. Ці особливості є там об'єктивно запитаними та втілюються в таких видимих рисах місцевих греко-католицьких спільнот:

1. Парафія як центр українства, українського просвітництва. Попри збільшення за часів незалежної України інших можливостей реалізації української ідентичності, духовно-церковний її маркер у теперішньому

прагматичному, глобалістичному, але такому непевному світі виявився одним із досить актуальних. Україноцентричні та євроорієнтовані мешканці сходу й півдня України, де середовище переважно зрусифіковане, природно потяглися до УГКЦ, як тільки у їх місці проживання з'являвся якийсь центр відповідної акумуляції: священик, віряни, а то й якийсь інформаційний привід. Греко-католицькі парафії поза західною Україною – це фактично острівці свідомого українства (й не лише його духовних традицій). Це стосується як форми, так і змісту життя парафії, куди, трапляється, ходять і православні чи ті, хто ще не воцерковлений, часто разом із своїми дітьми, щоб просто поспілкуватися в україномовному патріотичному середовищі. Показово, що місця утворення в тих теренах греко-католицьких громад є також і місцями організації Пластових осередків, ядро котрих, як правило, й складають діти греко-католиків.

2. Парафія як клуб за духовними й культурними інтересами. Аналогічно і щодо духовних і культурних запитів, котрі можуть бути задоволені на різних заходах греко-католицької парафії: це різноманітні навчальні групи, агапи, ближні та дальні паломництва, спільні святкування іменин, хрестин, перегляд духовних фільмів, лекції, хор, театральний гурток тощо. Характерно, особливо для греко-католицьких громад з великою свіжо-неофітською часткою, те, що у цих заходах бере активну участь більшість парафіян, що зрозуміло, зокрема, з огляду на часто безальтернативність у середовищі їхніх місць проживання подібних пропозицій.

3. Парафія як соціальний осередок. Вона стає центром дієвої взаємодопомоги віруючих, котрі за своїми можливостями також не обходять благодійництвом і своїх сусідів інших конфесій чи поглядів. Хоч ця риса не є винятковою і для парафій УГКЦ в цілому, але саме поза західною Україною греко-католики, природно, є більш згуртованими, адже часто їх парафія виявляється чи не єдиною, котра масово «працює» не лише на великі свята. Дуже важливо, що в абсолютній більшості греко-католицьких парафій діють недільні школи або хоча б класи, куди віряни водять своїх дітей не лише на катехизацію, але й для того, щоб вони мали достойне товариство та дозвілля (при храмах УГКЦ проводиться багато різноманітних заходів для дітей та молоді).

4. Поява «біритуалів». Це явище (як непоодинокі випадки) стало новим і помітним у всій УГКЦ⁶, але якраз поза західноукраїнськими теренами його розповсюдження має підґрунтя. Віруючі-біритуали – члени однієї родини, кола родичів чи друзів – це люди, що в силу зростання у змішаних конфесійно родинах або утворення таких родин у власному шлюбі ідуть шляхом не уникнення демонстрації своїх конфесійних особливостей, а

«інституалізують» свої «домашні Церкви» шляхом «примирення» та синтезу двох чи більше традицій. Існують також біритуальні чи мультиритуальні особи й родини, що стали такими внаслідок власного пошуку та рішення, що якраз більш характерне для парафій УГКЦ поза західноукраїнськими теренами. Ці особи можуть відвідувати служби у культових спорудах різних конфесій, греко-католики – ходити і в православний або римо-католицький храм, ставати кумами чи друзками на вінчанні у родичів та друзів відповідного віровизнання (як показують наші польові спостереження, це не є рідкістю у церквах УПЦ КП й УАПЦ, а також і у костелах).

5. Практикування толерантної участі у заходах різних конфесій (не лише своєї), що тягне певні запозичення та творче освоєння іноконфесійних традицій у власній конфесійній традиції. Такі учасники, не обов'язково біритуали чи мультиритуали, можуть бути постійними або частими активістами різних міжконфесійних паломництв, зустрічей, молебнів. Власне, подібна толерантність не є дивна як для Церкви Київської традиції. І йдеться про греко-католиків не тільки й не стільки про тих, котрі їздять на такі заходи, як у Тезе (це стосується передусім більш мобільної греко-католицької молоді), а про тих віруючих, що живуть у поліконфесійних містах, містечках та селах⁷. Родичі, сусіди, друзі, що стали прихожанами різних Церков, можуть відвідувати заходи одне одного – якщо не служби, то домашні обрядові, що впливає і на особливості їхньої релігійності, поступово ініціюючи нові явища у їхніх Церквах (як от католицькі церковні інсталяції та ритуали у православних, латинську хресну дорогу в греко-католиків тощо). На місцях трапляються міжконфесійні молитовні групи тощо.

6. Оригінальні «експерименти» в організації духовно-релігійного життя. «Нові» греко-католики з усім неофітським завзяттям не лише вивчають основи своєї віри, але й часто схильні вносити у ті чи інші вияви свого спільного, сімейного і приватного духовно-релігійного життя сміливі новації. Навіть якщо щось запозичується з інших традицій, це робиться творчо і без жодних застережень щодо «викривлення» дідівських звичаїв, яких і не було або не пам'ятається. Треба віддати належне парафіяльним священикам, котрі підтримують таку творчість мирян. Відповідні новації не можна зводити до посталих під тим чи іншим іноконфесійним впливом: вони, радше, є продуктом актуальних потреб парафіян (наприклад: молитовні групи, спортивні й театральні секції, педагогічні та медичні курси, «кураторство», інтернет-сторінки з інтерактивними формами спілкування тощо), а їх особлива популярність обумовлена вже згаданою специфікою нових для греко-католиків регіонів.

Вплив розглянутих особливостей інституалізації релігійності греко-католиків, що проживають поза західною частиною України, на розвиток греко-католицизму виражається у тому, що ця конфесія, і без того від своїх витоків природно «приречена» на еволюційні, а подекуди й революційні зміни, інституалізаційний пошук та експерименти, спонукається до них посилено, стимулюється до постійного розгляду нових форм діяльності, вивірення старих щодо їх повсякденної актуальності, чутливішого вслухання у голос мирян, наполегливе просування у бік всеукраїнської конфесії, готової до буття в різних духовно-культурних ландшафтах.

Подальше вивчення цієї проблематики є цікавим та перспективним, зокрема, дослідження особливостей інституалізаційних процесів у чернечих спільнотах та прицерковних організаціях УГКЦ, які працюють поза західною Україною, наявність чи відсутність ґрунту в тих теренах для спроб інституалізації харизматичних проявів серед тамтешніх віруючих тощо.

- ¹ Арістова Алла. Стан і діяльність Української греко-католицької церкви: соціологічні виміри // Католицизм: традиція і сучасність: матеріали VIII міжнарод. молодіж. релігієзнавчої літньої школи / Наук. ред. Л. Владиченко, В. Хромець. – К., 2010. – С. 277–288; Яроцький П. Міжконфесійна толерантність, правова коректність в інституалізаційно-конфесійних означеннях і стосунках // Релігійна свобода: мас-медіа, школа і церква як суспільні фактори утвердження: науковий щорічник / За заг. ред. д. філос. н. А. Колодного. – К., 2001. – № 5. – С. 156–160; Кияк С. Релігійно-церковний чинник в становленні громадянського суспільства: український католицький аспект // Державно-церковна політика в Україні як фактор формування громадянського суспільства / Держ. комітет України у справах національностей та релігій. – К.: Світ знань, 2009. – Релігійна свобода: науковий щорічник / За заг. ред. д. філос. н. А. Колодного і д. філос. н. О. Сагана. – 2009. – № 14. – С. 130–134; Грінер О. Становлення Церкви як інституту громадянського суспільства: управлінський аспект // Релігія і церква в сучасних українських реаліях: зб. матер. наук.-практич. конф. «Релігія і церква в сучасній Україні: стан, проблеми, перспективи». / Ред. кол.: А. Колодний, Г. Попов. – Українське релігієзнавство. – К.: Світ знань, 2007. – № 44. – С. 107–115.
- ² Сучасний стан // Українська Греко-Католицька Церква (Офіційний сайт). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ugcc.org.ua/36.0.html>.
- ³ Наприклад: Греко-католики не миритимуться з утисками (24.01.2013) // Католицький оглядач. Інформаційний сайт порталу МСІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://catholicnews.org.ua/greko-katoliki-ne-miritimutsya-z-utiskami#point>.
- ⁴ Недавня О. Християнські фактори в контексті культурного і громадянського вибору українців: Монографія. – К.: Український видавничий консорціум, 2011. – С. 380–382.
- ⁵ Предметний матеріал для аналізу добутий авторкою в ході польових спостережень та досліджень контенту інтернет-сторінок парафій УГКЦ відповідних регіонів (зокрема: Церкви Миколая Чудотворця на Аскольдовій Могилі в Києві –

www.askoldova-mohyla.org; Каплиці св. Апостола Андрея Первозванного Одесько-Кримського – www.cerkva.od.ua; Парафії свв. Володимира і Ольги в Керчі – ugcckerch.mylivepage.com; Парафії Різдва Пресвятої Богородиці в Мелітополі – prpb.blogspot.com; Рух Назаретських Родин Київської архієпархії УГКЦ – www.nazaretrodyna.com.ua та інших).

⁶ Свідченням цього, зокрема, є велика кількість відповідних питань віруючих у рубриці «Запитуємо священика» на офіційному сайті УГКЦ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ugcc.org.ua/askform.0.html?&no_cache=1&tx_putannia_pi1\[pageNum\]=2](http://www.ugcc.org.ua/askform.0.html?&no_cache=1&tx_putannia_pi1[pageNum]=2).

⁷ Чимало відповідного фактажу можна знайти, зокрема, на форумі офіційного сайту УГКЦ, де листуються віруючі з різних регіонів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forum.ugcc.org.ua>.

SUMMARY

Ol'ga Nedavnya

Peculiarities of Religiosity Institutionalisation of Ukrainian Greek Catholic Churches Believers from Parishes in Great Ukraine and Their Impact on the Development of Greek Catholicism.

The paper provides the analysis of peculiarities of religiosity institutionalisation of Ukrainian Greek Catholic Churches believers from new parishes established outside of the Western Ukraine and their impact on the development of modern Greek Catholicism. The background and specific features of "new" Greek Catholics' religiosity institutionalisation, which make an impact on the development of the whole denomination, are revealed.

Keywords: Ukrainian Greek Catholic Church, peculiarities, institutionalization, religiosity, believers, Greek Catholicism, parishes, impact, Ukraine.

Тетяна ГРУШЕВА

Держава та християнські церкви у сучасній Україні: шлях до діалогу або до протистояння

Розглядається релігійна політика в сучасній Україні. Аналізується проблема взаємовпливу держави та християнських церков. Показано зміни в суспільно-політичних поглядах українських християн.

Ключові слова: Церква, релігійна організація (група), держава, право, суспільство.

Визначення нових державних пріоритетів у духовному житті постатей історичної України зумовлює інтерес науковців до проблеми узгодження